

„re delusorum hominum quorumdam movit ingenium.

„Attamen omnia collata sunt in verba, quam fieri potuit, paucissima; ita tamen, ut contracta oratio perspicuitati noceat nihil... Paucis, ita harum institutionum comparata ratio est, ut verissime nomen mereantur *libri elementaris*, quo philosophicarum disciplinarum candidati utiliter et commode utantur.”

„Quae cum ita essent, auctoris institutiones typis etiam belgicis exscribendas Belgae curavimus, existimantes fore, ut ex faciliore ejus libri comparatione, non minimus fructus utilitatis praebetur adolescentibus nostratibus, qui disciplinis philosophicis incumbunt.”

INSTITUTIONES PHILOSOPHIAE

PHILOSOPHIAE ADUMBRATIO

Scientia, quae hominem ad veri et boni assecutionem ducit, philosophia nuncupatur; qui vero eidem operam navant, amatores sapientiae audiunt. Haec philosophiae notio vaga est et indeterminata, primo quidem, quia non quaecumque boni et veri cognitio et assecutio objectum philosophiae constituit; deinde, quia non solum in comperto habetur, nos aliqua certo cognoscere, hoc ipso quod rationales sumus, sed etiam Deum hominibus veritates aliquas manifestare posse, et revera manifestasse. Ea itaque, quae nobis revelatione divina innotescunt ad Theologiam, ut vocant, Dogmaticam spectant; ea vero, quae ratione recta comparantur, quaeque velut faciem praeferunt iis, quae mediante supernaturali manifestatione divina apprehendimus, scientiam philosophiae constituunt. Atque hinc duo haec recte sequuntur: primum, philosophiam esse quasi ancillam Theologiae; alterum vero, philosophiam versari circa ea tantum, quae rationis limites non superant, quaeque recto ejusdem usu, ex indubiis principiis cognosci possunt. Per philosophiam itaque intelligitur: *Scientia veri et boni assequendi, recto rationis usu comparata.*

Definitio allata indicat, duo esse fundamentalia philosophiae objecta, *verum* nempe et *bonum*; unde etiam dimanant primae et generalissimae ejus partes. Quae enim circa bonum versatur, legesque considerat a quibus publica totius societatis, vel privata individuorum felicitas, morumque debita conformatio pendet, *Juris naturalis publici et privati scientia*, sive *Philosophia moralis* dicitur. Quae autem *verum* respicit, *speculativa* vocari posset; nomine tamen generali carens, pro diversitate objecti proprii diversas appellationes recipit. Sic *Logica* dicitur, dum praecepta rectae ra-

tiocinationis exponit, et fontes veri aperit; *Metaphysica* vero, cum de generalioribus entium proprietatibus, vel in specie de Deo, de homine, et de mundo disserit; *Physica* demum, dum speciali ratione corporum naturam viresque et leges, aliaque phaenomena naturae corporae investigat, quam etiam juxta totam ejus amplitudinem seu omnes partes acceptam, additis insuper Astronomia et Mathesi praesertim mixta seu applicata, quidam communi vocabulo *Philosophiam naturalem* appellant; caeteras vero omnes partes sub nomine *Philosophiae rationalis* comprehendunt.

Quod vero initium, qui progressus, quae philosophorum sectae, earumque vicissitudines, quae denique incrementa huic scientiae usque ad nostra tempora accessere, longum foret singula oratione prosequi. Philosophia nempe generice sumpta, apud Chaldaeos, Aegyptios et Persas forte primum in aliqua sui parte effloruit; quamvis minime dubitandum, eam etiam apud alias cultiores nationes prorsus non fuisse ignotam. Decursu demum temporis in Graeciam, ac postea in Italiam et Latium invecta, et in plures philosophorum sectas dispersita, plus forte damni quam utilitatis humano generi adtulit; non quidem ratione sui, sed propter insana commenta, quibus plerique philosophi rectae rationis dictamina deturparunt. Quod certissimum est, philosophiam nunquam per se sufficere potuisse ad homines rite instituendos, et ad verae felicitatis assecutionem perducendos: idque colligitur vel ex eo, quod veritates maxime necessariae ad vitam rationalem recte instituendam, nec ab omnibus, nec nisi post longum tempus, et cum diuturno labore, nec sine admixtione errorum sola duce ratione potuerint cognosci: quodque summi etiam philosophi saepe turpiter erraverint, et nunquam potuerint perfectum legum moralium codicem humano generi exhibere. Inter antiquos principatum obtinuerunt Socrates, Plato, Aristoteles, Pythagoras, aliique. Aristotelem vero per plura saecula etiam totius nostrae Europae Lycaea et Academiae veneratae sunt, donec Carthesii, Baconi de Verulamio, Lokii, Wolfii, Leibnitzii, aliorumque recentiorum placita, doctorum sententias opinionesque in varias partes distraxerunt.

Quamvis porro tempore satis longo sicut Carthesii in Gallia, Leibnitzii Wolfiique in Germania, ita in Britania Lokii placita methodusque philosophandi praevaluerant, attamen empirismus atque sensismus Lokii fere in tota Europa magnam vim et robur acquirere et veluti principatum visus est

obtinere. Illum in Galliam Condillacus et Tracius praesertim invexerunt, aditumque teterrimae ac insanae materialistarum turbae, quae etiam nunc sub ementito praecipue Phrenologorum nomine ibidem grassatur virusque suum latissime diffundit, patefecerunt. In Britannia vero qui Lokium secuti sunt philosophi, hinc scilicet Berkelejus et Humius, inde Reidius et Dugald Sterwartius, analyticam et psychologiam ratiocinandi formam ineuntes eo perduxerunt philosophiam, ut hodie (sicut testatur eruditissimus auctor Dissertationis adjectae thesibus D. Caroli Justini Mac Carthy, Romae 1832) pene extincta jaceat, humilique et terreno quodam modo nec non materiali tractetur, idque idem Cl. auctor colligit vel ex recentissimis operibus Joannis Abercrombii et Thomae Hopii.

Vestigiis Leibnitzii Wolfiique vix quisquam in Germania nunc temporis insistere audeat; Kantii namque criticismus et transcendentalismus totam philosophandi rationem adeo immutavit, totque diversis systematibus in dies lucem aspicientibus occasionem praebuit, ut incredibile dictu sit, quot inde disputationum segetes, quantaque idearum confusio atque errorum portenta manaverint. Hinc et Fichtii idealismus in quo solum subjectum *ego* est fons omnis realitatis atque certitudinis, et subsequens profluxit naturae philosophia Schellingii, quae *subjectum* pariter ac *objectum* aequae de medio tollit, et ad aliquid mere relativum reducens, conatur per quemdam *intellectualis intuitus* actum absolutam existentiam et realitatem sistere, omniaque in unitatem absolutam divini *esse* transformare. Hinc quoque haud dissimilis ratio doctrinae atque systematis Hegeli, inquirentis unitatem substantiae existentis et cogitantis, quae tandem non est aliud quam Deus se successive manifestans atque evolvens, et in se complectens tam extensionem redactam ad indivisibile punctum, quam cogitationem ad notionem omni distinctione carentem, quae unitas substantiae suo *esse absoluto* constituit puram notionem et realitatem, sive, ut ajunt, ideale et reale. Kantii pariter vestigia saltem ex parte premunt Krugius, Baader, Hermesius aliique, ac demum Krausius, quem plurimum laudat et sequitur, Ahrensius *Cours de Philosoph. etc. Paris 1838*, nunc in libera Academia Bruxellensi professor revocans totam mundanarum rerum congeriem ad duo entia universalis, substantialia tamen et existentia, *naturam* scilicet, sive materiam et *spiritum*, u-

trumque suo modo infinitum, atque tandem ea in absolutam infinitatem divini esse velut in eorum rationem reducens.

In Galliis post laudabiles Cl. Royer-Collardii conatus ad funditus convellendum condillachianum sensismum, novus ordo novaque ratio philosophandi duce praesertim Cl. Cousinio nuperrime invaluit, quae quidem altiore tenens viam, et syntheticam ut plurimum ratiocinandi formam, dignitatem philosophiae utcumque restituit; at quia a profundiori studio et opinandi ratione Germanorum philosophorum derivata est, de eorum quoque *mysticismo*, *idealismo*, *transcendentalismo*, etc. nimis videtur participare. Cl. Cousinium pedissequa ratione sequuntur, Jouffroyus et Damironius, Micheletus, Lerminierus, Guizotus, aliique: ut nihil dicam de placitis Saint-Simonianorum, Petri Leroux, Fourrierii, De La Mennaisii. Fere oppositam philosophandi viam iniit, suisque praeclarissimis scriptis ineundam esse indigavit D. De Bonaldius, De Maistrius, aliique.

Sensismum ac emperismum Lokii ejusque sectatorum in nostra Italia validissime insectatus est Cl. Card. Gerdilius, omniumque materialistarum, atheorum, et deistarum tela simul ad nihilum redegit. Recentissimi quoque Itali scriptores haud exiguum philosophicis inquisitionibus incrementum adtulerunt, quales sunt Hermenegildus Pino in sua *Protologia*, Baltassar Poli *Saggio di un corso di filosofia* Paschalis Galluppi *Saggio filosofico*, *Lettere filosofiche*, *Elementi di Logica e Metafisica*, Antonius Rosmini *Nuovo saggio sull'origine delle idee*, *Filosofia della morale etc.* Romagnosi, aliique.

Haec de philosophia praesertim rationali in genere pro ratione instituti nostri delibasse sufficiat, de quibusdam enim hisce auctoribus eorumque systematibus in progressu nostrarum Institutionum peculiarem mentionem faciemus. Qui uberiores enarrationem philosophiae habere cupit, consulat *Prolegomena Philosophiae Log.* p. 1. Cl. Baldinotti; *Storchenavii et Genuensis Tom. 1;* *Imre Tom. 1. et 2;* *Degerandum Histoire des systèmes comparés de la philosophie;* *Tennemanium Tom. 2;* *Barchou de Penohen Histoire de la philosophie allemande vol. 2;* *Bublium, Histoire de la philosophie moderne*, nec non superius laudata *saggio filosofico*, *lettere filosofiche*, opera Cl. Paschalis Galluppi; atque *Disquisit. histori. philosoph. systematum* Cl. Bonelli.

INSTITUTIONES LOGICAE

PROOEMIUM

Homines universos innato quodam pondere ferri ad veritatis inquisitionem, ut alia omittamus, intimo docente sensu luculentissime constat: hinc autem consequitur, quod naturalem etiam ad idem verum assequendum debeant habere dispositionem, quae dispositio *Logica naturalis* vocatur. Alia proinde *Logica naturalis*, *acquisita* alia, licet haec non sit, nisi quaedam ulterior illius perfectio. Etenim praecepta recte ratiocinandi et veri fontes detegendi, quae in *Logica artificiali* seu *acquisita* traduntur, nihil aliud esse patet, nisi observationes dumtaxat quasdam eorum, quae in praxi ab hominibus recta ratione utentibus fiunt. Si itaque generatim quaeratur: Quid sit logica? respondendum: *Est facultas recte ratiocinandi fontesque veri deprehendendi.* Hinc facile conjicies Logicae naturalis et artificialis definitiones. Logicam artem et scientiam esse manifestum est, quidquid sit de scientiae definitione (1), cum artis sit ducere per leges et praecepta; scientiae autem per indubia principia demonstrationes conficere. *Logicae artificialis utilitas*, quin et *moralis neces-*

(1) Antiquiores post Aristotelem definierunt scientiam: *Cognitio certa et evidens rei necessariae et immutabilis per veras et proprias illius causas.* Recentiores vero simpliciter dicunt: *Cognitio certa et evidens.* Juxta utramque acceptionem, scientiae appellatio secundae parti Logicae, ubi de fontibus veri ac motivis certitudinis disseritur; assertionesque ex indubiis principis deducuntur, optime convenit; posterior acceptio etiam primae parti Logicae, utpote certas et evidentes cognitiones involventi, eam posset aptare; at isthaec definitio videtur deficiens, cum revera aliud sit aliquid, e. g. solem certo et evidenter cognoscere, aliud scientiam de illo habere, seu *scire*, id est, *cognoscere per causas seu generalia principia.* E contra prior definitio forte videri poterit exuberans; sed tunc tantum exuberans dici deberet, si voces *necessariae* et *immutabilis* sumas in sensu unico *absolutae* necessitatis et immutabilitatis, easque referas non ad principia, verum ad res ipsas de quibus habetur scientia. Hinc patet quoque cur plerique antiquiores Philosophi, qui de criteriis veritatis non disputabant, Logicam tantum *artem*, recentiores vero passim *scientiam* recte ratiocinandi aut cogitandi, nuncupant.